

5.5 ПЕРЕКЛАДНА РУМЕЙСЬКА ЛІТЕРАТУРА

Під перекладною румейською літературою розуміються переклади румейським діалектом новогрецької мови (або румейською мовою, за іншими мовознавцями), виконані представниками письменства греків-румеїв донецького Приазов'я, що зародилося в 20-х – 30-х роках ХХ-го століття, відродилося та розквітнуло в 60-80-х роках та поступово згортається в останні десятиліття ХХ – на початку ХХІ століття. Румейські переклади постали об'єктом самостійного дослідження лише в монографії К. Журавльової [94], яка розглянула переклад на румейський діалект п'яти оповідань А.П. Чехова, виконаний засновником румейської літератури – Георгієм Костоправом. Подальша перекладацька діяльність румейських літераторів донецького Приазов'я не отримала окремого висвітлення. Отже, необхідно зробити огляд наявних румейських перекладів та встановити їхнє значення та внесок у формування й розвиток оригінальної румейської літератури.

Поява перших зразків перекладної румейської літератури збігається за часом з періодом активного становлення грецької румейської літератури (20-ті – 30-ті роки ХХ століття). У цей період у зв'язку з політикою коренізації, що її проводить радянський уряд, відкриваються нові творчі можливості для приазовських грецьких літераторів, які переживають у цей час період свого активного становлення. Саме у цей період в Україні створюється грецька преса та література. Проте, перші перекладачі на румейську стикаються з низкою серйозних перешкод щодо їхньої діяльності, найсуттєвішою з яких слід визнати відсутність літературних норм румейської мови, функціонування якої до того часу обмежувалося побутовою сферою, а художні традиції формувалися виключно у фольклорному річищі.

Як уже зазначалося, першим серед румейських літераторів започаткував перекладацьку діяльність Георгій Костоправ. До першої книжки Г. Костоправа «Та прота вимата» (1933 р.) увійшли переклади творів С. Руданського, Ф. Капельгородського, В. Сосюри, Д. Бедного. У 1935 році румейський поет і письменник уперше звернувся до прозового матеріалу (оповідань А.П. Чехова). К. Журавльова вважає, що вибір творчості Чехова для перекладу зумовлений двома чинниками: по-перше, Чехов – земляк греків Приазов'я (відстань між м. Таганрог та м. Маріуполь – лише 150 км); по-друге, чеховські оповідання відносно легкі для перекладу через невеликий обсяг та доступну мову [94, с. 150-151].

У наступній поетичній збірці Г. Костоправа «Калимера, зисимо!» вміщено переклади «Пісні про сокола» М. Горького, «Пісні трактористки» П. Тичини, а також окремих творів О. С. Пушкіна, В. Маяковського, М. Рильського, О. Суркова, П. Безпощадного та інших. У 1937 р. Г. Костоправ взяв участь у республіканському пушкінському пленумі Спілки письменників України. Він привіз збірку грецьких перекладів творів видатного російського поета, видану в Донбасі. Неодноразово перекладав Г. Костоправ на грецьку мову й вірші свого улюбленого поета Т.Г. Шевченка, зокрема, поеми «Сон» та «Кавказ».

Оцінюючи роль перекладів Г. Костоправа, слід зазначити, що головним його завданням було посилення українсько-грецьких та російсько-грецьких літературних контактів, що становило передумову входження літератури греків Приазов'я до вітчизняного мистецького контексту. Цікаво, що в цей час твори румейською мовою видаються грецькою абеткою, пристосованою до фонетичних особливостей румейського діалекту. Проте під час репресій грецький шрифт буде знищено, а нова хвиля румейських літераторів користуватиметься вже кириличною абеткою, запропонованою А. Білецьким. Після репресій кінця 30-х років, що їх зазнала більшість грецьких літераторів, які до того часу встигли про себе заявити вголос, нові імена з'являються вже в повоєнні роки.

Антон Шапурма – один з найвідоміших поетів Маріупольщини – увійшов у велику румейську літературу разом із групою, яку очолював Г. Костоправ. У часи хрущовської відлиги А. Шапурма разом з Л. Кір'яковим стає біля витоків відродження румейської літератури, зокрема, через перекладацьку діяльність. У 1964 році з ініціативи та під керівництвом А. Шапурми до 150-річчя від дня народження Т. Шевченка було створено рукописний «Кобзар» у перекладах на грецьку мову (її румейський діалект). Другий перекладний рукописний збірник «Мала антологія української літератури» (1966), укладений поетом, було відзначено літературною критикою. Антологія містила переклади творів одинадцяти письменників-класиків і тридцяти чотирьох українських поетів. У наступному році було видано збірник «50 жовтнів». Також відомі створені А. Шапурмою рукописні збірники румейських перекладів творів І. Котляревського, Лесі Українки, Є. Гребінки, С. Гулака-Артемовського, П. Тичини, М. Рильського, А. Малишка, С. Олійника, М. Бажана, В. Соколова, Д. Демерджі та інших.

У 1970 році А. Шапурма був прийнятий до Спілки письменників України. У своїй рекомендації славетні елліністи А. Білецький та Т. Чернишова написали, зокрема, таке: «... твори А.А. Шапурми сприяли виробленню норм літературної мови донецьких греків. Переклади з української мови на грецьку відрізняються великою текстуальною точністю й разом з тим адекватним відтворенням формальних особливостей оригіналу» [69, с. 8–9].

Послідовником Г. Костоправа був і Леонтій Кір'яков, який продовжив справу свого вчителя на поетичній та перекладацькій ниві починаючи з часів «хрущовської відлиги». На окрему увагу заслуговує виданий румейським літератором у 1987 році переклад рідною мовою «Слова про Ігорів похід», над яким він працював більше двадцяти п'яти років. Автором передмови та коментарів до румейського тексту виступив професор А. Білецький.

Л. Кір'яков також приділяє значну увагу перекладу творчості Кобзаря. У 1994 році виходить його збірка перекладів поезії Т. Шевченка на румейську «Якби ви знали, паничі... (Паныч, нду иксириты сис...)», до якої увійшли 43 вірші. У передньому слові до збірки румейський поет пояснює, що своє захоплення творчістю великого Кобзаря він успадкував від свого дідуся [71, с. 3]. Як відомо, перекладна література завжди має великий вплив на оригінальне письменство, нерідко визначаючи і його жанри, і композицію, і ідейний зміст.

Так, приміром, «Заповіт» Кобзаря, що його переклав румейською Л. Кір'яков, виступає прототекстом по відношенню до оригінального віршу румейського поета – «Завещание». Взагалі, вважається, що творчість Т. Шевченка була близька грецьким поетам Приазов'я, оскільки їх ріднить стурбованість долею рідного народу, прагнення захистити його [59, с. 55]. У 1993 році виходить «Кобзар», представлений вибраними творами в перекладах мовами греків України, до якого увійшли, зокрема, переклади на румейську Г. Костоправа, Л. Кір'якова, А. Шапурми, Д. Папуша, В. Бахтаріса, Д. Патричі, Г. Меотиса.

Повертаючись до перекладацької діяльності Л. Кір'якова, слід зауважити, що крім Т. Шевченка, він перекладав також поезії Лесі Українки, П. Тичини, М. Бажана. Серед російських поетів, що їхню творчість переклав Л. Кір'яков, слід зазначити О. Пушкіна та М. Лермонтова.

Уродженець румейського села Урзуф, Дмитро Демерджі став українським поетом, але він також ставив перед собою завдання зближення двох літератур та культур. Завдяки його перекладацькій діяльності в 70-х роках минулого століття не тільки було введено до світу української поезії твори греків Приазов'я, а й навпаки: Д. Демерджі переклав румейською твори класиків української поезії П. Тичини, М. Рильського та В. Сосюри.

Поета Федора Шебанця відрізняє те, що він писав вірші лише рідною мовою, румейською. Втілюючи в життя думку про те, що кожен митець має творити своєю рідною мовою, Ф. Шебаніц не тільки створив більше тисячі оригінальних творів, але й відшліфовував свою перекладацьку майстерність, доносячи до румейського читача твори Т. Шевченка, О. Пушкіна, М. Рильського. Особливе місце у перекладній спадщині Ф. Шебанця займає «Лісова пісня» Лесі Українки, яку автор опублікував із своєю передмовою та коментарями.

Василь Бахтаріс, один з найталановитіших представників румейського літературного кола й член Національної спілки письменників України, теж займався перекладами на румейську. В його перекладацькому доробку твори Т. Шевченка, С. Єсеніна та В. Стуса (1994-1995). З останнім В. Бахтаріса споріднювала тема відродження національної свідомості свого народу. Поета дуже турбувало становище рідної мови, яка опинилася в стані занепаду, як унаслідок свого історичного розвитку, так і через жорсткий тиск на національну самобутність приазовських греків. Остання збірка поета «Зиси, Бугас!» вийшла трьома мовами: грецькою (румейською), українською, російською. Який з варіантів кожного віршу був оригінальним, а які автоперекладами, наразі невідомо.

Донат Патрича – поет, композитор, перекладач, член національної спілки письменників України, активний громадський діяч, «... докладає всі свої посправжньому подвижницькі сили і здібності для того, щоб відкрити, донести до масового читача надзвичайно самобутні культурні надбання свого малого, але неповторного народу – греків донецького Приазов'я ...» [48, с. 3]. Проте, шляхом майстерного перекладу Д. Патрича прагне також перетворити скарби інших культур та народів на надбання своїх одноплемінників. Так, у збірці «Пииты ту графи» («Доля поета») (2001) автор вміщує переклади як відомих поетів

(Т. Шевченка, В. Сосюри, Р. Гамзатова), так і своїх донбаських колег (П. Шабатіна, Г. Патричі, Л. Патричі).

Ми не ставили за мету дати оцінку художньої цінності перекладних творів. Маємо підкреслити, що за наявних умов уже саме їхнє існування є виключно позитивним явищем. Та все ж таки прокоментуємо деякі особливості формального відтворення оригінальних віршів у перекладах. Слід зазначити, що майже в усіх аналізованих перекладах спостерігається дотримання форми оригіналу за параметрами кількості рядків, ритму, системи римування, навіть у випадках, коли в оригінальному вірші розмір змінюється кілька разів, як, приміром, у шевченківському «Мені тринадцятий минало»:

<i>1 Мені тринадцятий минало.</i>	<i>Нда йомуса та дъекатрия,</i>
<i>2 Я пас ягнята за селом.</i>	<i>Арныча вожкза го макра</i>
<i>3 Чи то так сонечко сіяло,</i>	<i>Ах т хора илюс, ян т ханья</i>
<i>4 Чи так мені чого було?</i>	<i>Ап пану велгзин ан т хара.</i>
<i>5 Мені так любо, любо стало,</i>	<i>Атосу шериндун кардъыя-м,</i>
<i>6 Неначе в Бога.....</i>	<i>Ки тун тъыго, тъарис, махтайва,</i>
<i>7 Уже прокликали до паю,</i>	<i>Ки ас ту файму арта хулзан,</i>
<i>8 А я собі у бур'яні</i>	<i>А го нес сихку хуртариц</i>
<i>9 Молюся Богу... І не знаю,</i>	<i>Ставруцку валышка... Ки нунза</i>
<i>10 Чого маленькому мені</i>	<i>Пос го тут мкуцуц палкариц</i>
<i>11 Тоді так приязно молилось,</i>	<i>Ставро на валу маганайва,</i>
<i>12 Чого так весело було.</i>	<i>Ки пос го шерными цана?</i>
<i>13 Господнє небо, і село,</i>	<i>Тъарис-ки олу ато тна,</i>
<i>14 Ягня, здається, веселилось!</i>	<i>Т арныча, т хора сма-м шинглайван</i>
<i>15 І сонце гріло, не пекло!</i>	<i>Ки илюс велгзин катына!</i>
<i>16 Та недовго сонце гріло,</i>	<i>Тевала ставро пула го,</i>
<i>17 Недовго молилось...</i>	<i>Илюс-па н пирадъа-т</i>
<i>18 Запекло, почервоніло</i>	<i>Хасин олу – хахухясин,</i>
<i>19 І рай запалило. (...)</i>	<i>Хатъын ту парадъус. (...)</i>

Леонтій Кір'яков, автор наведеного перекладу, зберігає чотиристовпний ямб оригіналу у перших п'яти рядках, але поширює його й на п'ятий рядок, який у Т. Шевченка двостовпний. До того ж, у перших чотирьох рядках, а також у наступному катрені (рядки 7-10) збережено перехресне римування, а п'ятий та шостий рядки не спаровані. У наступному чотиривірші (рядки 11-14) румейський поет услід за Кобзарем використовує кільцеве римування, а потім (рядки 16-19) використовує неспароване римування там, де в оригіналі перехресне.

Підсумовуючи, слід зазначити, що румейська перекладна література представлена переважно поезією, прозаїчних перекладів виконано значно менше. Оцінюючи роль перекладів на румейську, передусім слід зазначити їх безумовний внесок у справу збереження та розвитку румейського діалекту новогрецької мови, який до того часу був безписемним. Вирішуючи перекладацькі завдання, румейські поети та письменники збагатили ресурси рідної мови та розвинули її художньо-зображальні можливості. Наостанок, не можна не помітити ідейно-художнього впливу української та російської

літератури та культури на румейську, що транслюється разом із перекладеними художніми творами.